

بررسی و تحلیل مطالبات معوق شبکه بانکی استان گیلان طی سال‌های (۱۳۹۲-۱۳۹۱): چالش‌ها و راهکارها

اعظم سعیدی کلیشمی

کارشناس ارشد مدیریت بازرگانی داخلی

ata_ma_az@yahoo.com

مطالبات معوق بانک‌ها و رشد تکران‌کننده آن طی سال‌های اخیر، به یکی از چالش‌های نظام بانکی و اقتصاد کشور تبدیل شده است که لزوم اتخاذ تدابیر فوری و در عین حال اساسی را برای ریشه‌کنی این پدیده خطرناک بیش‌ازپیش ضروری می‌سازد، زیرا افزایش این مطالبات بر چرخه منابع و مصارف بانک‌ها تأثیر منفی می‌گذارد و همچنین موجب ایجاد نقدینگی کاذب، کاهش ارزش پولی مالی، ضایع شدن حقوق صاحبان سهام بانک‌ها و بنگاه‌های پولی و غیره می‌شود. بررسی مطالبات معوق بانکی در استان گیلان در سال ۱۳۹۲ نشان می‌دهد تسهیلات اعطایی به میزان ۲۹/۷ درصد و جذب سپرده‌ها به میزان ۲۲/۵ درصد و همچنین مطالبات معوق به میزان ۷۵/۴ درصد نسبت به سال ۱۳۹۱ رشد داشته است. ۷۲/۵ درصد از مطالبات معوق استان گیلان، مربوط به بانک‌های تجاری و ۲۷/۵ درصد مربوط به بانک‌های تخصصی است. در میان بانک‌های استان نیز کمترین معوقه در سال ۱۳۹۲ مربوط به بانک توسعه صادرات با ۰/۱ درصد سهم از کل مطالبات معوق استان می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تسهیلات اعطایی، منابع بانکی، مصارف بانکی، مطالبات معوق، گسترش خدمات بانکی، ارزش افزوده شبکه بانکی.

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی نظام بانکی کشور طی چند سال اخیر، سیر فزاینده مطالبات معوق بوده که نتیجه پرداخت تسهیلات غیرواقعی، کارشناسی نشده و نابجا می‌باشد. این روند افزایشی مطالبات بر شبکه بازار پول و عملکرد نظام بانکی تأثیر گذاشته و توان وام‌دهی بانک‌ها را بیش‌ازپیش تضعیف کرده است. از آنجایی که تمام بار نظام مالی کشور بر دوش بانک‌ها بوده، کاهش حجم مطالبات بیانگر توانایی بانک‌ها در حفظ منابع موجود و بالا بودن حجم این نوع تسهیلات غیرجاری نیز بیانگر تهدید منابع بانکی و بدون شک دغدغه‌ای ملی می‌باشد. پدیده مطالبات معوق از دو دیدگاه داخل و خارج سازمان حائز اهمیت می‌باشد. از دیدگاه داخلی هزینه‌های عملیاتی، راندمان کاری، سودآوری، میزان خدمت به مشتریان، درجه‌بندی شعب، حقوق و مزایای کارکنان و سایر شاخص‌های بانک

را به شدت تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و از دیدگاه بیرونی، کندی چرخش نقدینگی در اقتصاد کشور، عدم اختصاص به موقع و بهینه منابع به شبکه تولید و صنعت، عدم رونق اشتغال و در نهایت رکود اقتصادی را در پی خواهد داشت. بنابراین، تحقیق در این زمینه و یافتن ریشه‌های این مشکل به منظور جلوگیری از رشد مطالبات معوق در تسهیلات اعطایی و یا وصول آنها به صورت بالقوه و بالفعل، امکانات ایجاد درآمد جدید را افزایش داده و توان برنامه‌ریزی این مؤسسات را در رابطه با مصرف منابع و کسب درآمد بالاتر فراهم خواهد ساخت. در این مقاله نیز سعی شده با توجه به مطالبات معوق بانک‌ها در استان گیلان و مقایسه آن با کشور طی سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲، ضمن بیان برخی چالش‌ها و مشکلات در سیستم بانکی استان، راهکارهایی نیز در جهت رفع این چالش‌ها ارائه شود. ابتدا روند مطالبات معوق بانک‌های تجاری در استان گیلان در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ مورد بررسی قرار گرفته و سپس به بررسی عملکرد شبکه بانکی استان به ویژه مطالبات معوق پرداخته است.

۲. مطالبات معوق از دیدگاه مقررات بانک مرکزی

بر اساس آخرین ابلاغیه بانک مرکزی چارچوب مطالبات معوق به ۴ طبقه به شرح ذیل تقسیم می‌شود (شعبانی، ۱۳۹۰):

۲-۱. طبقه جاری

پرداخت اصل و سود تسهیلات و یا بازپرداخت اقساط در سررسید صورت گرفته و یا حداکثر از سررسید آن ۲ ماه گذشته است.

۲-۲. طبقه سررسید گذشته

از تاریخ سررسید اصل و سود تسهیلات و یا تاریخ قطعی پرداخت اقساط بیش از ۲ ماه گذشته است، اما تأخیر در بازپرداخت هنوز از ۶ ماه تجاوز ننموده است. در این صورت مجموع اقساط سررسید شده تسهیلات به این طبقه منتقل می‌شود.

۲-۳. طبقه معوق

اصل و سود تسهیلاتی که بیش از ۱۸ ماه از سررسید و یا از تاریخ قطعی پرداخت اقساط سپری شده است و مشتری هنوز اقدامی برای بازپرداخت مطالبات بانک اعتباری ننموده است. در این صورت مجموع اقساط سررسید شده تسهیلات به این طبقه منتقل می‌شود.

۲-۴. طبقه مشکوک الوصول

تمام اصل و سود تسهیلاتی که بیش از ۱۸ ماه از سررسید و یا از تاریخ قطعی پرداخت اقساط آنها سپری شده است و مشتری هنوز اقدام به بازپرداخت بدهی خود ننموده است (شعبانی، ۱۳۹۰).

۳. عوامل بنیادی معوقات

- کاهش نرخ رشد اقتصادی
- نوسان نرخ تورم
- کاهش کیفیت اطلاعات
- تضعیف مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها (نتاج و پورکردی، ۱۳۹۲)

۴. عوامل ایجاد مطالبات معوق

از یک دیدگاه جامع، دلایل شکل‌گیری مطالبات را می‌توان به دلایل اقتصادی، دلایل سیاسی و فرهنگی و خارج از نظارت سیستم بانکی تقسیم کرد، اما از دیدگاه جزئی‌تر عواملی که در شکل‌گیری مطالبات معوق در بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری تأثیر گذارند در بعد درون‌سازمانی و برون‌سازمانی مورد بررسی قرار می‌گیرند (شعبانی، ۱۳۹۰).

۵. عوامل درون‌سازمانی

شامل عدم وجود سیستم ارزیابی دقیق مشتریان بانک، کندی روند وصول مطالبات، عدم وجود مدیریت مؤثر بر اقلام دارایی‌ها، ضعف کیفی فرایند و مراحل بررسی تسهیلات اعطایی، عدم دقت لازم در خصوص وضعیت مالی و اعتباری ضامن یا ضامن‌ها، عدم وجود سیستم هدفگذاری تعهدات بانک و پایین بودن نرخ خسارت تأخیر نسبت به هزینه تحصیل پول در بازار غیررسمی می‌باشد. به‌طور خلاصه دلیل درون‌سازمانی ناشی از سنتی بودن بانکداری ایران است (وبلاگ کارمند بانک ملی ایران).

۵-۱. ضعف کیفی فرایند و مراحل بررسی تسهیلات

شیوه‌های اعتبارسنجی در اعطای تسهیلات تقریباً یکسان است، اما به‌دلیل فقدان یک بانک اطلاعاتی جامع فرایند اعطای تسهیلات بسیار زمان‌بر می‌باشد. مدارک اعتباری متقاضیان و وثایق مرسوم شامل چک و سفته و در نهایت ضمانت‌های بانکی (برای تسهیلات با ارقام بالا) می‌باشد که هر کدام به نوبه خود به بازنگری نیاز دارد و هنوز سیستم بانکی جایگزین مناسبی برای آنها ارائه نداده است. در حقیقت تسهیلات گیرنده و ضامن/ضامنین وی از لحاظ اعتباری آنگونه که باید و شاید مورد بررسی قرار نمی‌گیرد.

۵-۲. عدم نظارت کافی در نحوه مصرف تسهیلات

در بیشتر پرونده‌های مطالبات معوق شخص تسهیلات گیرنده نقشی بجز درخواست و ارائه مدارک اعتباری جهت استفاده از تسهیلات ندارد و همچنین تسهیلات دریافتی بابت آن نیاز مطرح شده هزینه نمی‌شود. در اکثر موارد نیز در صورت صحت هر دو مورد فوق، کارشناسی و ارزیابی مؤسسه تسهیلات‌دهنده در زمان کافی انجام نمی‌شود.

۵-۳. عدم مدیریت مؤثر بر ارقام دارایی‌ها

در بسیاری از قراردادهای اعطای تسهیلات به‌عنوان مثال قراردادهای اجاره به شرط تملیک که شخص تسهیلات گیرنده تا پایان مدت قرارداد خود حق استفاده از مورد اجاره را دارد امکان بررسی و نظارت بر نحوه استفاده از سوی مؤسسه تسهیلات‌دهنده وجود ندارد (حسن‌زاده و حبیبی، ۱۳۸۹).

۵-۴. عوامل برون سازمانی

تصمیم‌گیری‌ها و قوانین و رویه‌های اجرایی دولت، مجلس، قوه قضائیه و تمام سازمان‌ها و نهادهایی که به هر دلیل با نظام بانکی سروکار دارند، می‌توانند به‌عنوان عوامل برون‌سازمانی در شکل‌گیری مطالبات معوق بانکی تأثیرگذار باشند که بخشی از آنها عبارتند از (حسن‌زاده و حبیبی، ۱۳۸۹):

- تفاوت بین نرخ سود سپرده و تسهیلات بانکی و نرخ بهره بازار
- تفاوت بین نرخ تورم و سود بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری
- تغییرات نرخ ارز و بحران‌های اقتصادی حاکم بر جهان
- ساختار اقتصاد دولتی و نگاه دستوری به بخش اعتباری
- عدم ثبات سیاست‌های مالی و پولی و تغییرات مکرر قوانین و مقررات

۶. آثار مطالبات معوق بر وضعیت مالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

- بلوکه شدن منابع مالی بانک‌ها پیش از هر چیز موجب جلوگیری از گردش صحیح پول در سیستم و قطع جریان و جریان حیاتی بانک و همچنین جلوگیری از ایجاد پول توسط بانک از طریق جریان صحیح و به‌موقع آن می‌شود.

- پرداخت سودهای تضمین شده و قطعی به سپرده‌گذاران و عدم حصول تمام سود معاملات پیش‌بینی شده از طریق تسهیلات اعطایی و ایجاد مطالبات معوق (با توجه به رشد سود سپرده‌ها و کاهش سود تسهیلات)، موجب ضرر و زیان بانک و مؤسسات مالی و اعتباری می‌شود.

- عدم امکان سرویس‌دهی به مشتریان خوش حساب و جذب منابع و مشتریان جدید از طریق اعطای تسهیلات (با توجه به اینکه مشتریان خوش حساب به ناچار می‌بایست ضامن وام گیرندگان شوند).

- جلوگیری از گسترش و توسعه سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور از طریق منابع بانکی (حداقل معادل مطالبات معوق) که می‌توانست در بخش‌های دیگر به کار گرفته شود.

- وارد آمدن ضربه روحی و روانی به کارکنان بانک به دلیل عدم بازدهی به موقع زحمات و

تلاش آنان و فرسوده شدن توان مدیریتی مسئولان شعب

- فرار مشتریان خوش حساب بانک که ضامن برخی از وام گیرندگان شده‌اند که در حقیقت موجب کاهش منابع بانک و تأثیر منفی بر منابع جدید بانک می‌شود.
- کاهش توان مالی بانک‌ها برای تزریق تسهیلات مالی جدید در جهت تأمین مالی واحدهای تولیدی، صنعتی، خدماتی نیازمند به این معنا که بانک‌ها به جهت تکمیل سقف تسهیلات خود امکان مساعدت نداشته و این در حالی است که منابع هنگفتی از این تسهیلات را مطالبات معوق تشکیل داده و بخشی از امکانات مالی کشور را از گردش تولیدی و اقتصادی خارج نموده است.
- مطالبات معوق باعث کاهش درآمد مالی و در نهایت درآمد سرانه و افزایش قیمت‌ها و رشد شاخص تورم در جامعه می‌شود؛ زیرا اگر منابع مالی بانک در واحدی بلااستفاده مانده و واحدهای دیگر امکان استفاده از آن را نداشته باشند، به طور قطع این دسته از واحدها که از منابع بانک‌ها استفاده نمی‌کنند در ظرفیت‌های پایین‌تر به تولید خود ادامه خواهند داد که این امر موجب کاهش تولید ناخالص ملی و در نهایت کاهش درآمد ملی می‌شود.
- مطالبات معوق، امکان برنامه‌ریزی و سیاستگذاری اعتباری دقیق و مؤثر را از مدیران و مسئولان بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری گرفته و موجب کندی در تصمیم‌گیری و هرج و مرج در برنامه‌ریزی اعتباری بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری می‌شود.
- مطالبات معوق و عدم وصول به موقع تسهیلات بانک علاوه بر خسارات و لطمات بزرگ وارده بر پیکر اقتصاد و جامعه، موجب اتلاف وقت و منابع مالی واحدهای ذیربط بانک و همچنین اتلاف وقت مقامات قضایی و اجرایی کشور خواهد شد.
- داشتن مطالبات معوق سنگین به طور مستقیم می‌تواند موجب عدم جذب منابع ارزان قیمت به‌ویژه در حساب جاری شود؛ زیرا مشتریانی که از تسهیلات بانک استفاده می‌نمایند در زمان دریافت تسهیلات اصولاً از مشتریان نسبتاً خوب بانک هستند، اما به دلیل عدم بازپرداخت اقساط خود و نگرانی از بلوکه شدن حساب خود آن را راکد نموده و برای مبادلات پولی و مالی به بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری دیگر پناه می‌برند. ضامنین آنها نیز که بعضاً از مشتریان خوب و معتبر بانک بوده، به دلیل ترس از برداشت از حساب خود توسط بانک، فعالیت خود را متوقف و جذب بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری دیگر خواهند شد.
- مطالبات معوق، بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری را دست‌کم از دستیابی به سه نوع سود (سود تسهیلات، جریمه تأخیر و ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول) محروم می‌کند (نواج و پورکردی، ۱۳۹۲).

۷. روش‌های وصول مطالبات

در حال حاضر تقریباً تمام بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری در پیگیری و وصول مطالبات خود ثبات رویه دارند، کارکنان حوزه وصول مطالبات معمولاً با پیگیری و نظارت، بر حسب آیین‌نامه وصول مطالبات بانک، در راستای دریافت اقساط اقدامات زیر را انجام می‌دهند (حسن‌زاده و حبیبی، ۱۳۸۹).

- ارسال برگ یادآوری با پیامک ۱۵ روز پیش از سررسید در مورد آن‌دسته از بدهکاران خوش حساب که مرتباً با بانک یا مؤسسه تسهیلات‌دهنده ارتباط دارند.
- پس از گذشت حداکثر ۵ روز از ارسال پیامک یا برگ یادآوری تماس تلفنی با متقاضی صورت می‌گیرد و حداکثر ۱۵ روز پس از تاریخ سررسید اختاریه نوبت اول ارسال می‌گردد.
- پس از گذشت حداکثر یک ماه تا ۴۵ روز از تاریخ سررسید بدهی و عدم مراجعه بدهکار اختاریه نوبت دوم برای متقاضی و ضامن/ضامین وی صادر و ارسال خواهد شد.
- در صورت عدم مراجعه بدهکار پس از ارسال اختاریه‌های نوبت دوم و مشروط بر اطمینان از ابلاغ اختاریه‌های نوبت اول و دوم و سپری شدن حداکثر سه ماه از تاریخ سررسید بدهی، آخرین اختاریه برای متقاضی و ضامن/ضامین وی صادر خواهد شد.
- پس از مراحل فوق در صورت عدم مراجعه بدهکار و اطمینان کامل از صحت ابلاغ آن‌ها به مدیون و متعهدین (اعم از ضامین و وثیقه‌گذار) با رعایت مفاد دستورالعمل پرونده جهت آغاز اقدامات قانونی حسب وضعیت پرونده از نظر تعهدی یا وثیقه‌ای و یا با پشتوانه چک یا سفته و یا ضمانتنامه و یا سهام برای اداره حقوقی ارسال خواهد شد.

۸. حمایت از بانک‌ها برای بازگشت مطالبات

موضوع مهم در زمینه مطالبات معوق بانکی و تأثیر آن بر عملکرد بانک‌ها این است که بانک‌ها بدون حمایت نهادهای حاکمیتی نظیر قوه قضائیه قادر به دریافت این مبالغ نیستند. مذاکره با بانک‌های عامل نشان می‌دهد که در بسیاری از موارد پیگیری‌های جدی برای دریافت مطالبات از افراد انجام گرفته است، اما بانک‌ها به‌تنهایی قادر به این کار نیستند. طبق اطلاعات به‌دست آمده در چند مورد طلبکاران تا صدور حکم بازداشت برای بدهکار پیش رفته‌اند تا از این طریق بتوانند وی را به پرداخت طلب مجاب کنند، اما برخی وساطت‌ها موجب شده تا به‌جای حمایت از بانک‌ها حمایت از بدهکار تداعی شود. در این شرایط می‌بایست تأکید داشت که برای دریافت مطالبات معوق بانکی و باز شدن این گره کور می‌بایست حمایت همه‌جانبه از سوی قوای سه‌گانه به‌ویژه قوه قضائیه صورت گیرد تا بانک‌ها در این میدان تنها نباشند. وقتی ارقام مطالبات معوق تا این میزان بالاست و سهم آن از کل تسهیلات ارائه شده طبق آمارهای رسمی

حدود ۱۵ درصد است، نمی‌توان انتظار نقش آفرینی سیستم بانکی در خروج از رکود را داشت. بانک‌ها زمانی می‌توانند در برنامه دولت برای خروج از رکود به ارائه تسهیلات پردازند که منابع کافی برای این کار داشته باشند. شرایط اقتصادی کشور به گونه‌ای است که انتظار از بانک‌ها برای تأمین نقدینگی مورد نیاز تولید بسیار بالاست. بانک‌ها نیز در این شرایط از پرداخت وام استقبال می‌کنند چرا که نرخ سود تسهیلات به رقم قابل قبولی رسیده است، اما با توجه به قفل شدن منابع بانکی نزد بدهکاران منابع چندانی برای این کار در اختیار ندارند. در چنین وضعیتی فشار بیش از حد به بانک‌ها تنها یک راه خطرناک پیش‌پای آنها می‌گذارد که آن منفی کردن حساب بانک‌ها نزد بانک مرکزی است. این موضوع نیز تولید پول و در نهایت رشد تورم را به همراه خواهد داشت. از آنجا که دولت سیاست‌های کنترل تورم را با جدیت پیگیری می‌کند و رشد پایه پولی را تحت کنترل دارد این روش نمی‌تواند با اهداف دولت سازگار باشد، به این دلیل تنها راه برای احیای نقش بانک‌ها برای خروج اقتصاد از رکود، حمایت از آنها برای بازگرداندن مطالبات و به دست آوردن منابع برای ارائه وام جدید است (حاتمی‌یزد، ۱۳۹۳).

۹. آخرین وضعیت مطالبات معوقه در کشور

درخصوص دلایل شکل‌گیری معوقات بانکی دو عامل بیرونی و درونی در ایجاد این معوقات دخیل بودند که از عوامل بیرونی می‌توان به رکود تورمی، تحریم‌های بین‌المللی، جهش نرخ ارز و از عوامل داخلی می‌توان به عدم اعتبارسنجی دقیق در بانک‌ها و عدم وجود نظم و قاعده مشخص در برخی بانک‌ها برای پیگیری قضایی مطالبات اشاره کرد. در دولت جدید، بخشنامه‌ها و مصوبات مختلفی برای وصول مطالبات معوق صادر و ابلاغ شد. در ابتدا بانک مرکزی با رویکردی مشارکتی شرایط تقسیط دوباره و استمهال را برای بدهکارانی که به دلیل مشکلات اقتصادی سال‌های اخیر در بازپرداخت اقساط وام‌های دریافتی دچار مشکل شده‌اند فراهم کرد و تعدادی از بدهکاران با استفاده از این فرصت خود را از فهرست سیاه بانک‌ها خارج کردند، اما این رویکرد بانک مرکزی برای بخشی از بدهکاران کارساز نبود. شماری از بدهکاران قصد بازگرداندن وام‌های دریافتی به شبکه بانکی را نداشتند و برخی دیگر به واسطه مشکلات حتی با تقسیط دوباره و مهلت گرفتن هم قادر به بازپرداخت نیستند. بر این اساس دولت در مرحله دوم با دریافت ۲۰ پرونده مطالبات معوق کلان از هر بانک، در مجموع پرونده ۵۷۵ بدهکار دانه‌درشت را به قوه قضائیه ارسال کرد تا با استفاده از ابزارهای قانونی و حقوقی طلب بانک‌ها دریافت شود (روزنامه دنیای اقتصاد، ۱۳۹۳).

کل مطالبات معوق شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۹۲ حدود ۸۰ هزار میلیارد تومان بوده است. استان گیلان با ۱۱۰۵۲ میلیارد ریال، سهم ۱۳/۸ درصدی از کل این مطالبات را دارد. این سهم در مقایسه با سال ۱۳۹۱،

(که میزان مطالبات معوق کشور و استان در این سال به ترتیب ۵۷۰۰۰ و ۶۳۰۰ میلیارد ریال بوده و به ۱۱ درصد رسیده بود) رشدی معادل ۲۵ درصد داشته است.

آخرین برآوردها از میزان مطالبات معوق در بانک‌های مختلف (۱۲ بانک) نشان می‌دهد که حدود ۶۰ هزار میلیارد تومان از مطالبات ۸۲ هزار میلیارد تومانی توسط مشتریان بانک‌های دولتی دریافت شده و ۲۲ هزار میلیارد تومان نیز در بانک‌های خصوصی به مطالبات معوق تبدیل شده است. بانک ملی به تنهایی با حدود نزدیک به ۱۳ هزار میلیارد تومان طلب معوق شده، حدود ۱۵ درصد از بدهی‌های بانکی را به خود اختصاص داده است. در میان بانک‌های خصوصی نیز بانک پارسیان با حدود ۷ هزار و ۵۰۰ میلیارد تومان رتبه نخست را در میزان مطالبات معوق دارد. همچنین بر پایه آماری که اخیراً از سوی بانک مرکزی منتشر شد، ۵۰ گروه یا شرکت مرتبط به هم ۳۳ درصد مطالبات معوق را به خود اختصاص داده‌اند. ۲۰۰ بدهکار بزرگ ۵۵ درصد را به خود اختصاص داده‌اند و ۳ نفر نیز بالای ۱۰۰۰ میلیارد تومان به بانک‌ها بدهی دارند. همچنین ۴۸ درصد بدهکاران نیز، معادل ۱۳۱ مشتری، بالای ۱۰۰۰ میلیارد ریال به نظام بانکی بدهکارند (دنیای اقتصاد، ۱۳۹۳).

۱۰. بررسی مطالبات معوق بانک‌های تجاری استان در اسفند ماه ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

از شش بانک تجاری مورد بررسی در کشور در سال ۱۳۹۲ بیشترین آمار مطالبات معوق را با ۱۲۹۵۵۷ میلیارد ریال بانک ملی به خود اختصاص داده است و سپس بانک تجارت ۱۰۶۴۱۷ میلیارد ریال، بانک ملت ۶۹۴۵۸ میلیارد ریال، بانک صادرات ۵۳۸۳۰ میلیارد ریال، بانک سپه ۴۲۷۶۹ میلیارد ریال و بانک رفاه ۱۵۷۳۶ میلیارد ریال مطالبات معوق شده دارند. در مجموع میزان مطالبات معوق شده بانک‌های تجاری به عدد ۴۱۷۶۸ میلیارد ریال می‌رسد. تا پایان سال ۱۳۹۲ بانک تجارت ۲۱/۱ درصد بیشترین مطالبات معوق شده نسبت به کل تسهیلات ارائه شده را داشته است. بنابراین بانک ملی با ۱۶/۹، بانک سپه با ۱۴/۹، بانک صادرات با ۱۰/۹، بانک ملت با ۸/۲ و بانک رفاه با ۶/۵ درصد با این معوقات بانکی دست و پنجه نرم می‌کنند.

در استان گیلان نیز در سال ۱۳۹۲ از شش بانک تجاری مورد بررسی، بانک ملی بیشترین آمار مطالبات معوق را با ۳۶۸۷ میلیارد ریال به خود اختصاص داده است و سپس بانک صادرات ۱۲۰۲ میلیارد ریال، بانک تجارت ۱۰۲۱ میلیارد ریال، بانک ملت ۹۲۷ میلیارد ریال، بانک سپه ۶۰۲ میلیارد ریال و بانک رفاه کارگران ۴۵۱ میلیارد ریال مطالبات معوق شده دارند. در مجموع میزان مطالبات معوق شده بانک‌های تجاری استان به عدد ۷۸۹۰ میلیارد ریال در پایان سال ۱۳۹۲ رسیده است.

جدول ۱. مطالبات معوق شش بانک استان در اسفند ماه ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

(میلیارد ریال)

بانک	اسفند ۱۳۹۱						اسفند ۱۳۹۲					
	کشور		گیلان		کشور		گیلان		کشور		گیلان	
	مطالبات معوق	مصارف	نسبت مطالبات معوق به مصارف	مطالبات معوق	مصارف	نسبت مطالبات معوق به مصارف	مطالبات معوق	مصارف	نسبت مطالبات معوق به مصارف	مطالبات معوق	مصارف	نسبت مطالبات معوق به مصارف
ملی	۱۲۱۶۸۳	۶۵۳۶۶۰	۱۸/۶	۵۷۵	۱۳۵۱۹	۴/۲	۱۲۹۵۵۷	۷۶۸۱۰۳	۱۶/۹	۳۶۸۷	۲۲۹۷۹	۱۶
ملت	۶۳۲۹۱	۷۵۶۰۸۷	۸/۴	۸۳۰	۸۳۴۶	۱۰	۶۹۴۵۸	۸۴۷۷۸۹	۸/۲	۹۲۷	۱۰۲۷۱	۹
صادرات	۵۴۴۶۶	۴۰۹۷۵۲	۱۳/۳	۸۴۷	۹۵۹۵	۸/۸	۵۳۸۳۰	۴۹۳۵۵۶	۱۰/۹	۱۲۰۲	۱۳۸۱۲	۸/۷
تجارت	۶۶۳۶۶	۳۹۰۱۵۸	۱۷	۱۰۸۰	۵۳۱۳	۲۰	۱۰۶۴۱۷	۵۰۲۷۱۰	۲۱/۱	۱۰۲۱	۶۴۷۴	۱۵/۸
سپه	۳۹۰۹۹	۳۴۲۴۳۲	۱۶/۱	۴۰۰	۲۸۸۳	۱۴	۴۲۷۶۹	۲۸۶۶۴۰	۱۴/۹	۶۰۲	۳۰۰۶	۲۰
رفاه کارگران	۱۵۴۰۳	۱۴۹۱۶۶	۱۰/۳	۳۹۰	۵۳۴۶	۷/۳	۱۵۷۳۶	۲۴۰۲۵۳	۶/۵	۴۵۱	۶۴۴۴	۷
جمع کل	۳۶۰۳۰۸	۲۶۰۱۳۳۵	۱۳/۹	۴۱۲۲	۴۵۰۰۲	۹/۲	۴۱۷۷۶۸	۳۱۴۰۰۵۲	۱۳/۳	۷۸۹۰	۶۲۹۸۶	۱۲/۵

مأخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان گیلان و نتایج تحقیق.

۱.۱ بررسی سهم مطالبات معوق و مصارف شش بانک دولتی کشور و استان در اسفند ماه ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

از شش بانک تجاری (ملی، ملت، صادرات، تجارت، سپه، رفاه، کارگران) بیشترین سهم از کل مطالبات معوق کشور را بانک رفاه کارگران با ۲/۵ درصد به خود اختصاص می‌دهد. همچنین بیشترین سهم مصارف را بانک رفاه کارگران با ۳/۶ درصد از کل مصارف کشور دارا می‌باشد. مجموع سهم مطالبات معوق بانکی ۱/۱ درصد کل حجم مطالبات کشور در سال ۱۳۹۱ می‌باشد که این رقم در سال ۱۳۹۲ به ۱/۹ درصد رسیده است که رشدی معادل ۷۳ درصد را دارا می‌باشد. مجموع سهم مصارف بانکی ۱/۷ درصد در سال ۱۳۹۲ می‌باشد که این رقم در سال ۱۳۹۲ به ۲ درصد رسیده است که رشدی معادل ۱۸ درصد را نشان می‌دهد. همچنین در سال ۱۳۹۲، بانک رفاه کارگران با ۲/۹ درصد بیشترین سهم را در مطالبات نسبت به کشور دارد و در تسهیلات اعطایی نیز بانک ملی نسبت به کشور با ۳ درصد، بیشترین سهم را دارد.

جدول ۲. مقایسه سهم مطالبات معوق و مصارف شش بانک تجاری استان گیلان

نسبت به کشور در اسفند ماه ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

بانک	اسفند ۱۳۹۱		اسفند ۱۳۹۲	
	سهم درصد مطالبات معوق	سهم درصد مصارف	سهم درصد مطالبات معوق	سهم درصد مصارف
ملی	۰/۵	۲/۱	۲/۸	۳
ملت	۱/۳	۱/۱	۱/۳	۱/۲
صادرات	۱/۶	۲/۳	۲/۲	۲/۸
تجارت	۱/۶	۱/۴	۱	۱/۳
سپه	۱	۰/۸	۱/۴	۱
رفاه کارگران	۲/۵	۳/۶	۲/۹	۲/۷
جمع کل	۱/۱	۱/۷	۱/۹	۲

مأخذ: نتایج تحقیق.

۱۲. بررسی عملکرد شبکه بانکی با توجه به برخی از شاخص‌های بانکی استان گیلان

۱-۱۲. گسترش خدمات بانکی در اقتصاد استان

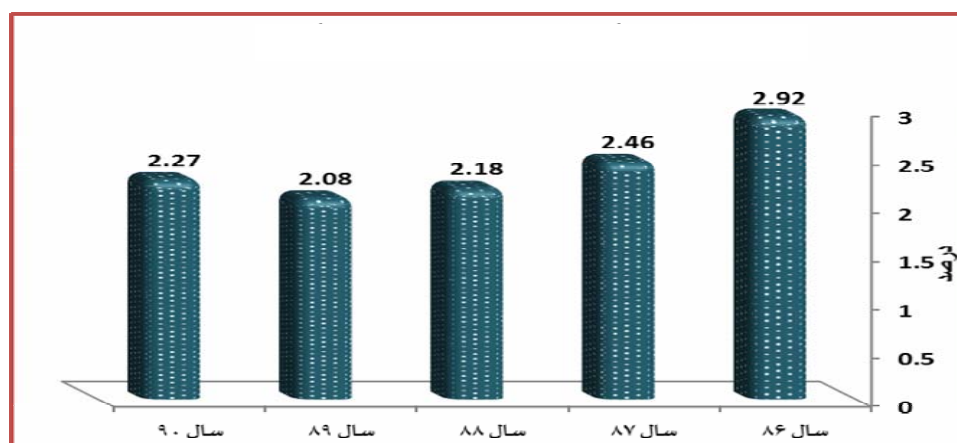
این شاخص از نسبت ارزش افزوده خدمات مؤسسات پولی و مالی به ارزش افزوده بخش خدمات به دست می‌آید که نشان‌دهنده گسترش خدمات بانکی در اقتصاد است (امینی و همکاران، ۱۳۸۹).

جدول ۳. شاخص گسترش خدمات بانکی در اقتصاد استان طی سال‌های (۱۳۸۶-۱۳۹۰)

(میلیون ریال)

شرح	سال	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰
ارزش افزوده خدمات		۴۰۱۴۴۳۶۸/۴	۴۹۶۱۴۵۷۲	۵۶۷۶۹۹۵۶/۷	۶۲۵۷۵۱۰۷/۴۸	۷۶۷۰۷۷۲۴/۳
ارزش افزوده شبکه بانکی		۱۱۷۳۴۷۶	۱۲۲۱۶۰۹	۱۲۳۷۲۵۰	۱۳۰۶۱۱۳	۱۷۴۱۲۰۲
شاخص گسترش خدمات بانکی		۲/۹۲	۲/۴۶	۲/۱۸	۲/۰۸	۲/۲۷

مأخذ: مرکز آمار ایران، حساب‌های منطقه‌ای و نتایج تحقیق.

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۱. شاخص گسترش خدمات بانکی در استان گیلان

با مشاهده جدول بالا درمی‌یابیم که سهم شبکه بانکی از ارزش افزوده بخش خدمات طی سال‌های (۱۳۸۶-۱۳۸۹) کاهش داشته، اما در سال ۱۳۹۰ نسبت به سال ۱۳۸۹ حدوداً به میزان ۹ درصد افزایش داشته که نشان‌دهنده کاهش گستردگی خدمات بانکی در استان طی این سال‌ها است.

ارزش افزوده خدمات شامل مجموع ارزش افزوده بخش (عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها) + (هتل و رستوران) + (حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات) + (واسطه‌گری‌های ملی) + (مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار) + (اداره امور عمومی و خدمات شهری) + (آموزش) + (بهداشت و مددکار اجتماعی) + (سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی) می‌باشد.

۱۲-۲. نسبت تسهیلات به سپرده

این شاخص نشان می‌دهد که شبکه بانکی در پرداخت تسهیلات تا چه اندازه از سپرده‌ها و منابع داخلی استفاده کرده است. در سال ۱۳۹۲ نسبت تسهیلات به سپرده ۱/۵۲ می‌باشد. به بیان دیگر در سال ۱۳۹۲ حدود ۱۵۲ درصد سپرده‌های ایجاد شده به صورت تسهیلات پرداخت شده که نسبت به سال ۱۳۹۱ افزایش ۹ درصدی داشته است و این نشان‌دهنده افزایش قدرت تسهیلات‌دهی بانک‌ها و اتکای بیشتر بانک‌های استان به منابع داخلی می‌باشد.

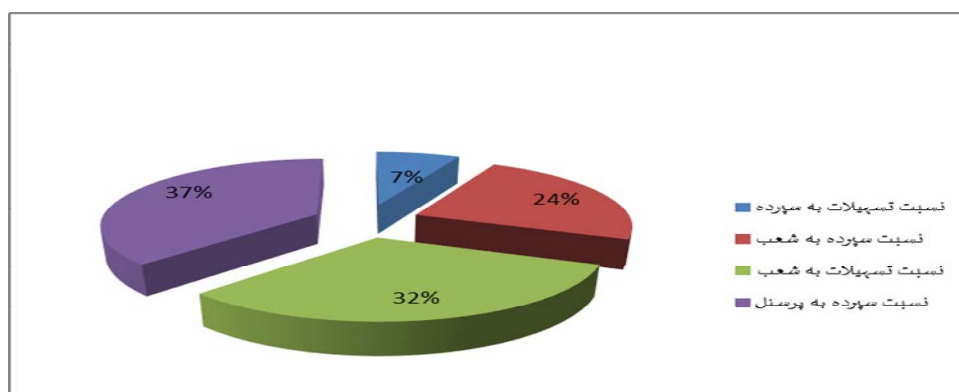
جدول ۴. عملکرد شبکه بانکی استان در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

(میلیون ریال - درصد)

شرح/سال	۱۳۹۱	۱۳۹۲	درصد تغییرات
تسهیلات	۸۹۹۸۶۱۹۷	۱۱۶۶۸۰۸۲۱	۲۹/۶
سپرده	۶۲۵۳۰۴۳۲	۷۶۶۲۹۳۰۲	۲۲/۵
تعداد پرسنل	۵۴۱۵	۵۰۲۸	-۷/۱
تعداد شعب	۵۸۰	۵۹۲	۲/۰۷
نسبت تسهیلات به سپرده	۱۴۳	۱۵۲	۶/۳
نسبت سپرده به شعب	۱۰۷۸۱۱	۱۲۹۴۴۱/۳	۲۰/۰۶
نسبت تسهیلات به شعب	۱۵۵۱۴۸/۷	۱۹۷۰۹۵/۹	۲۷/۰۴
نسبت سپرده به پرسنل	۱۱۵۴۷/۷	۱۵۲۴۰/۵	۳۱/۹

مأخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان گیلان و نتایج تحقیق.

بانک ملی از نظر جذب سپرده با ۱۴۱/۲ میلیارد ریال به‌ازای هر شعبه بیشترین کارایی شعبه را در بین بانک‌های تجاری داشته است. همچنین بانک توسعه صادرات در بین بانک‌های تخصصی استان بیشترین جذب سپرده را داشته است. بانک ملی ایران با پرداخت ۲۲/۹ میلیارد ریال تسهیلات به‌ازای هر شعبه بیشترین پرداخت تسهیلات را در بین بانک‌های تجاری استان به خود اختصاص داده است. همچنین بانک مسکن با پرداخت ۴۱/۵ میلیارد ریال در بین بانک‌های تخصصی استان بیشترین پرداخت تسهیلات را در بین بانک‌های تخصصی داشته است.

مأخذ: نتایج تحقیق.

نمودار ۲. درصد تغییرات شاخص‌های بانکی استان گیلان سال ۱۳۹۲ نسبت به سال ۱۳۹۱

جدول ۵. سرانه کل سپرده‌ها و تسهیلات به شعب کل بانک‌ها در استان گیلان

(میلیارد ریال)

شرح	ملی	ملت	رفاه	صادرات	سپه	تجارت	پست بانک	کشاورزی	تخصصی			بانک
									توسعه مسکن	توسعه تعاون	صنعت و معدن	
سپرده	۱۴۱/۲	۵۸	۵/۴	۳۷/۸	۰/۵	۱۱/۸	۰	۰	۲۷/۲	۱/۵	۰/۱	۰
رتبه	۱	۲	۵	۳	۶	۴	۷	۴	۱	۲	۳	۴
تسهیلات	۲۲/۹	۱۰/۲	۶/۴	۱۳/۸	۳	۶/۴	۰/۴	۸	۰/۲	۴۱/۵	۰	۳/۴
رتبه	۱	۳	۴	۲	۵	۴	۶	۲	۴	۱	۵	۳

مأخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان گیلان و نتایج تحقیق.

۱۲-۳. نسبت سپرده به شعب

در سال ۱۳۹۲ به‌ازای هر شعبه از شبکه بانکی استان به میزان ۱۲۹۴۴۱/۳ میلیون ریال سپرده جذب شده که نسبت به سال ۱۳۹۱ در حدود ۲۰ درصد رشد داشته است. این نشان‌دهنده افزایش توانایی شبکه بانکی استان در جذب سپرده‌ها و ساماندهی آنها می‌باشد.

۱۲-۴. نسبت تسهیلات به شعب

این شاخص نشان‌دهنده میزان تسهیلات پرداخت شده به‌ازای هر شعبه است. در سال ۱۳۹۲ این نسبت برای شبکه بانکی استان ۱۹۷۰۹۵/۹ میلیون ریال بوده که نسبت به سال ۱۳۹۱ که این شاخص ۱۵۵۱۴۸/۷ میلیون ریال بوده در حدود ۲۷ درصد افزایش داشته است.

۱۲-۵. نسبت سپرده به پرسنل

این نسبت، از شاخص‌های کارایی بانک‌ها و نشان‌دهنده میزان جذب سپرده به‌ازای هر یک از پرسنل می‌باشد و بیانگر عملکرد مطلوب نظام بانکی در جذب سپرده‌ها و کنترل نقدینگی در جامعه است. در سال ۱۳۹۲ این شاخص در شبکه بانکی استان بالغ بر ۱۵۲۴۰/۵ میلیون ریال است که نسبت به سال قبل ۳۱/۹ درصد رشد را نشان می‌دهد و این موضوع نشان از بهبود وضعیت شبکه بانکی استان در جذب، ساماندهی، تجهیز و هدایت نقدینگی در راستای تولید دارد.

۱۳. بررسی وضعیت مطالبات معوق به تفکیک بانکی

کل مطالبات معوق سیستم بانکی استان گیلان تا پایان سال ۱۳۹۲ بالغ بر ۱۱۰۵۱۶۲۹ میلیون ریال می‌باشد. بررسی جدول زیر نشان می‌دهد که بانک ملی با ۳۳/۴ درصد بیشترین سهم از حجم کل مطالبات را

به خود اختصاص داده است. همچنین این سهم از نظر سررسید گذشته و مطالبات مشکوک الوصول بیشترین سهم را بین بانکهای تجاری دارا می باشد. پس از آن بانک صادرات با ۱۰/۹ درصد از مطالبات معوق سیستم بانکی در رده دوم قرار دارد. همچنین پست بانک با ۱/۷ درصد کمترین سهم را از معوقه ها دارا می باشد. در بین بانکهای تخصصی نیز بانک مسکن با ۱۰/۱ درصد از مطالبات معوق سیستم بانکی استان بین بانکهای تخصصی در رتبه نخست قرار گرفته و سپس بانک صنعت و معدن با ۸/۹ درصد از مطالبات و بانک کشاورزی با ۷/۳ درصد در رتبه های بعدی و بانک توسعه صادرات با ۰/۱ درصد در رتبه آخر قرار دارد.

جدول ۶. مطالبات معوق بانکهای استان گیلان در سال ۱۳۹۲

(میلیون ریال - درصد)

بانک ها	سررسید گذشته		معوق		مشکوک الوصول		جمع معوق	
	مبلغ	درصد سهم	مبلغ	درصد سهم	مبلغ	درصد سهم	مبلغ کل	درصد سهم
ملی	۷۹۹۱۱۷	۴۴/۵	۱۳۶۳۳۴	۹/۴	۲۷۵۲۰۳۰	۳۵/۸	۳۶۸۷۴۸۱	۳۳/۴
ملت	۶۰۸۹۹	۳/۴	۱۹۵۵۱۱	۱۳/۴	۶۷۰۹۶۷	۸/۷	۹۲۷۳۷۷	۸/۴
مسکن	۳۷۳۳۵۵	۲۰/۸	۲۷۶۷۹۶	۱۹/۰	۴۶۷۰۴۴	۶/۱	۱۱۱۷۱۹۵	۱۰/۱
کشاورزی	۱۲۱۰۰۰	۶/۷	۱۱۲۰۰۰	۷/۷	۵۷۷۰۰۰	۷/۵	۸۱۰۰۰۰	۷/۳
رفاه	۳۳۵۵۷	۱/۹	۲۴۷۴۰	۱/۷	۳۹۲۳۶۱	۵/۱	۴۵۰۶۵۸	۴/۱
صادرات	۵۹۷۹۹	۳/۳	۹۶۰۵۳	۶/۶	۱۰۴۶۳۱۶	۱۳/۶	۱۲۰۲۱۶۸	۱۰/۹
سپه	۸۹۵۲۱	۵/۰	۱۱۰۰۶	۰/۸	۴۲۶۶۵۰	۵/۶	۵۲۷۱۷۷	۴/۸
تجارت	۶۳۹۶۹	۳/۶	۴۱۵۹۹۳	۲۸/۶	۵۴۱۵۲۸	۷/۱	۱۰۲۱۴۹۰	۹/۲
پست بانک	۲۹۲۱۵	۱/۶	۳۷۷۳۱	۲/۶	۰	۰/۰	۱۸۵۹۲۳	۱/۷
صنعت و معدن	۱۳۷۰۰۵	۷/۶	۱۰۶۷۲۷	۷/۳	۷۳۷۰۷۶	۹/۶	۹۸۰۸۰۸	۸/۹
توسعه تعاون	۲۸۵۱۵	۱/۶	۴۳۴۵۰	۳/۰	۵۴۵۹۷	۰/۷	۱۲۶۵۶۲	۱/۱
توسعه صادرات	۱۳۱۸	۰/۱	۹۵	۰/۰	۱۳۳۷۷	۰/۲	۱۴۷۹۰	۰/۱
جمع کل	۱۷۹۷۲۷۰	۱۰۰	۱۴۵۶۴۳۶	۱۰۰	۷۶۷۸۹۴۶	۱۰۰	۱۱۰۵۱۶۲۹	۱۰۰

مأخذ: کمیسیون هماهنگی بانکهای استان گیلان و نتایج تحقیق.

۱۴. شاخص نسبت مطالبات معوقه به مصارف

این شاخص در واقع نشان دهنده این است که چه اندازه از تسهیلات اعطایی بانک به صورت معوقه درآمده و در واقع منابع سوخت شده بانک محسوب می شود. این امر به طور قطع بر قدرت تسهیلات دهی بانک در سالهای آتی تأثیر مستقیم داشته و منابع بانکی را برای اعطای تسهیلات و ارائه سایر خدمات بانکی کاهش می دهد (امینی و همکاران، ۱۳۸۹).

با بررسی جدول زیر مشاهده می‌شود که پست بانک با ۴۰/۸۶ درصد، بیشترین نسبت مطالبات معوق به مصارف را در بین بانک‌های تجاری و بانک رفاه با ۶/۹۹ درصد کمترین نسبت را در سال ۱۳۹۲ دارا می‌باشند و در بین بانک‌های تخصصی نیز بانک توسعه و تعاون با رقم غیرعادی ۵۳۲/۷۶ درصد بیشترین نسبت را دارد که نشان‌دهنده افزایش غیرعادی مطالبات معوق این بانک نسبت به مصارف آن است. همچنین بانک مسکن با ۲/۶۹ درصد کمترین نسبت مطالبات معوق به مصارف را داشته که نشان‌دهنده پایین بودن حجم مطالبات معوق آن است که ممکن است ناشی از سودآوری فعالیت‌های دلالتی در این بخش باشد.

جدول ۷. آمار منابع، مصارف و مطالبات معوق شبکه بانکی استان به تفکیک بانک‌های عامل در سال ۱۳۹۲
(میلیون ریال - درصد)

بانک	منابع	مصارف	موقوفه	نسبت مطالبات معوق به مصارف
ملی	۱۷۱۸۹۰۷۶	۲۲۹۷۹۱۶۶	۳۶۸۷۴۸۱	۱۶/۰۵
ملت	۱۰۴۲۶۱۰۴	۱۰۲۷۱۷۱۸	۹۲۷۳۷۷	۹/۰۳
تجارت	۸۵۵۳۴۹۴	۶۴۷۴۰۵۸	۱۰۲۱۴۹۰	۱۵/۷۸
صادرات	۱۵۰۰۱۸۶۳	۱۳۸۱۲۰۲۳	۱۲۰۲۱۶۸	۸/۷۰
سپه	۴۷۲۹۲۳۲	۳۰۰۶۴۲۰	۵۲۷۱۷۷	۱۷/۵۴
رفاه	۶۶۹۰۳۰۲	۶۴۴۴۴۴۴	۴۵۰۶۵۸	۶/۹۹
پست بانک	۵۳۹۷۶۴	۴۵۵۰۰۹	۱۸۵۹۲۳	۴۰/۸۶
جمع بانک‌های تجاری	۶۳۱۲۹۸۳۵	۶۳۴۴۲۸۳۸	۸۰۰۲۲۷۴	۱۲/۶۱
کشاورزی	۴۵۷۵۵۰۴	۸۰۵۱۹۲۱	۸۱۰۰۰۰	۱۰/۰۶
مسکن	۸۱۶۶۷۲۷	۴۱۵۱۴۸۱۶	۱۱۱۷۱۹۵	۲/۶۹
صنعت و معدن	۳۰۰۳۸۳	۳۴۰۷۸۴۴	۹۸۰۸۰۸	۲۸/۷۸
توسعه صادرات	۹۵۰۱۰	۲۳۹۶۴۶	۱۴۷۹۰	۶/۱۷
توسعه تعاون	۳۶۲۲۹۸	۲۳۷۵۶	۱۲۶۵۶۲	۵۳۲/۷۶
جمع بانک‌های تخصصی	۱۳۴۹۹۹۲۲	۵۳۲۳۷۹۸۳	۳۰۴۹۳۵۵	۵/۷۳
جمع کل	۷۶۶۲۹۷۵۷	۱۱۶۶۸۰۸۲۱	۱۱۰۵۱۶۲۹	۹/۴۷

* بالا بودن غیرعادی نسبت مطالبات معوقه به مصارف بانک توسعه و تعاون را می‌توان ناشی از آن دانست که بیشتر تسهیلات گیرندگان این بانک را سازمان‌ها و ارگان‌های حمایتی مانند بهزیستی و کمیته امداد و نمایندگان مجلس معرفی می‌کنند و از آنجایی که این افراد بنیه مالی ضعیفی دارند بنابراین قادر به بازپرداخت آن در زمان‌های مقرر نمی‌باشند.
مأخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان گیلان و نتایج تحقیق.

۱۵. چالش‌ها (آسیب‌شناسی) مطالبات معوق

از جمله چالش‌هایی که بانک‌ها در پی معوق شدن مطالبات با آن روبرو می‌شوند به این شرح است (وبلاگ کارمند بانک ملی ایران):

- افزایش هزینه‌ها
- بلوکه شدن بخشی از منابع بانک
- کاهش دفعات گردش مطالبات و افزایش دوره وصول مطالبات
- عدم امکان برنامه‌ریزی دقیق و مؤثر
- افزایش ریسک اعتباری
- کاهش توانایی پاسخگویی (ارائه خدمات) به مشتریان
- ایجاد اختلال در گردش وجوه نقد
- اتلاف وقت و منابع بانک و در نهایت کاهش رتبه بانک در رتبه‌بندی‌های داخلی و بین‌المللی

۱۶. نتیجه‌گیری

بررسی مطالبات معوق شبکه بانکی در استان گیلان در سال‌های مورد بررسی (۱۳۹۱-۱۳۹۲) نمایانگر تغییرات میزان تسهیلات‌دهی در سال ۱۳۹۲ به میزان ۲۹/۷ درصد و رشد جذب سپرده‌ها به میزان ۲۲/۵ درصد، همچنین رشد مطالبات معوق در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال ۱۳۹۱ به میزان ۷۵/۴ درصد بوده است. ۷۲/۵ درصد از مطالبات معوقه به مصارف بانکی استان گیلان مربوط به بانک‌های تجاری و ۲۷/۵ درصد مربوط به بانک‌های تخصصی است. در میان بانک‌های استان نیز کمترین معوقه در سال ۱۳۹۲ مربوط به بانک توسعه صادرات با ۰/۱ درصد سهم از کل مطالبات معوق استان می‌باشد.

با توجه به افزایش حجم مطالبات معوقه در استان طی سال‌های مورد بررسی که می‌توان آن را ناشی از تورم و شرایط متغیر اقتصادی و کاهش نرخ بهره بانکی دانست و این امر موجب شده تا نسبت مطالبات به مصارف بانکی در پایان سال ۱۳۹۲ به رقم ۹/۴۷ درصد برسد، افزایش حجم مطالبات معوقه بانک‌ها در استان یکی از دلایل کاهش شاخص گسترش خدمات بانکی در استان است. افزایش این مطالبات باعث کاهش تسهیلات‌دهی و در نتیجه کاهش درآمد بانک‌ها و افت ارزش افزوده خدمات بانکی در استان شده است. بنابراین، با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در این تحقیق که نشان از وضعیت نگران‌کننده مطالبات معوق بانک‌ها در استان طی چند سال اخیر می‌باشد، بررسی دلایل ایجاد چنین مشکلی تا حدود زیادی در حل و جلوگیری از گسترش و افزایش آن کمک خواهد کرد. دلایل و عوامل مختلفی در ارتباط با معوق شدن مطالبات بانک‌ها بیان می‌شود

که از جمله آن می‌توان به وجود تسهیلات تکلیفی، شرایط اقتصادی، تفاوت نرخ سود در بازار پولی و بازار غیر متشکل پولی و از همه مهم‌تر عدم دقت در هنگام پرداخت تسهیلات اشاره کرد.

کاهش نرخ سود بانکی و جذاب شدن دریافت تسهیلات بیش از گذشته از دیگر دلایل معوق شدن بخشی از مطالبات بانک‌هاست. همواره هستند افرادی سودجو که در پی سوءاستفاده از شرایط به وجود آمده هستند و با دریافت تسهیلات کلان از بانک‌ها به سفارشات مختلف و متوسل شدن به افراد و روش‌های گوناگون تسهیلات میلیاردی دریافت کرده و با استفاده از تفاوت بین نرخ سود بانک‌ها و نرخ سود بازار در پی کسب سودهای یک‌شبه و آنچنانی می‌باشند. این افراد از جمله کسانی هستند که در پرداخت بدهی خود به بانک‌ها هیچ انگیزه‌ای نداشته و اتفاقاً معتقدند هر چقدر در پرداخت دیون خود تعلل کنند امکان بهره‌مندی و کسب سودهای بیشتری برایشان فراهم خواهد شد.

شرایط اقتصادی همچون تورم و رکود حاکم از دیگر عواملی است که طی سال‌های اخیر موجب گردیده تسهیلات گیرندگان کلان بانک‌ها که با هدف انجام فعالیت‌های مولد اقدام به دریافت منابع بانکی کرده‌اند، نتوانند بدهی خود را به بانک پرداخت کنند.

یکی از راهکارهای اصلی جلوگیری از گسترش مطالبات معوق را می‌بایست بررسی دقیق طرح‌های متقاضی دریافت تسهیلات عنوان کرد. شاید این را بتوان راه پیشگیرانه مطالبات معوق عنوان نمود. ایجاد واحد کارشناسی قوی متشکل از افراد آگاه و متخصص که توان بررسی دقیق طرح‌های متقاضی دریافت تسهیلات را داشته باشند شرایطی را فراهم خواهد کرد که منابع بانک به بخش‌های مولد دارای توجیه اقتصادی سوق پیدا کند. حصول این نتیجه تحقق اهداف دولت را نیز میسر خواهد کرد. تأکید اصلی دولت طی سال‌های اخیر همواره سوق دادن منابع بانک‌ها به بخش‌های مولد برای حل مشکل بیکاری و نیل به رشد اقتصادی مدنظر در برنامه‌های توسعه است. زمانی این هدف محقق خواهد شد که منابع به بخش‌های مولد با توجیه اقتصادی منتقل شود. طرح‌هایی که با دریافت تسهیلات جان تازه‌ای گرفته و بر تولید خود بیفزایند، طرح‌هایی که با فعالیت خود اشتغال و تولید به ارمغان می‌آورند و نویددهنده بهبود شرایط اقتصادی‌اند. مطمئناً ایجاد واحد کارشناسی خبره در بانک‌ها و سخت‌گیری و دقت نظر لازم در پرداخت تسهیلات این مهم را میسر خواهد کرد. بانک‌ها نیز می‌توانند با قوی‌تر کردن واحدهای کارشناسی خود روند بررسی طرح‌ها و نظارت پس از پرداخت تسهیلات را عملی‌تر و تخصصی‌تر همراه با صرف زمان کمتری کنند. تحقق موارد یاد شده و فراهم نمودن شرایط بیان شده به‌طور قطع به کاهش و جلوگیری از افزایش مطالبات معوق کمک خواهد کرد.

۱۷. راهکارها و پیشنهادات

با بررسی مطالبات معوق سیستم بانکی استان و همچنین پژوهش‌هایی که پیش‌تر صورت گرفته به نظر می‌رسد بسیاری از مسائلی که موجب ایجاد معوقات می‌شود درون سازمانی بوده است، بنابراین اقدامات ذیل جهت کاهش مطالبات معوق و بهره‌وری هرچه بیشتر تخصیص منابع پیشنهاد می‌گردد (حسن‌زاده، ۱۳۸۹ و نتاج، ۱۳۹۲).

- اجرای دقیق بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های صادره از سوی بانک مرکزی و نظارت بر حسن اجرای آن در استان

- نظارت دقیق بر مصرف تسهیلات اعطایی در بخش‌های اقتصادی مربوطه و جلوگیری از جابجایی آن به دیگر بخش‌ها

- اخذ وثایق و تضمین‌های لازم و کافی و شناسایی سایر دارایی‌های مشتریان

- اعتبارسنجی مشتری بر اساس تفکیک شخصیت حقیقی یا حقوقی جهت پرداخت هر نوع تسهیلات

با راه‌اندازی سیستم اعتبارسنجی مشتریان

- تهیه و تدوین دستورالعمل جامع اعتبارسنجی

- توجه دقیق به صورت‌های مالی مشتریان هنگام اعطای تسهیلات و حصول اطمینان معقول از

برگشت به‌موقع سرمایه و تناسب درآمد مشتری با مبلغ تسهیلات

- تقویت کادر کارشناسی بانک‌ها یا اجازه استفاده از خدمات شرکت‌های مشاوره‌ای مالی و سرمایه‌گذاری

- اخذ اطلاعات لازم جهت شناسایی و اعتبارسنجی مشتریان پیش از گشایش اعتبار به‌منظور

اطمینان از وصول بدهی در سررسید

- تشکیل دادگاه خاص جهت رسیدگی به پرونده‌های مطالبات معوق

- بازنگری و اصلاح قوانین و رویه‌های موجود و مرتبط با بدهکاران و شیوه‌های وصول مطالبات

- به‌منظور ساماندهی و تسریع در فرایند پیگیری و بهره‌گیری از گزارش به‌موقع در سیستم پیگیری

مطالبات معوق، سیستم جامع و آنلاین نرم‌افزاری تهیه و در کلیه شعب و استان‌ها استفاده شود.

- نظام جامع اطلاع‌رسانی بانک با رویکرد اطلاع‌رسانی شفاف به مشتریان و ایجاد حس وفادارسازی

مشتریان راه‌اندازی شود.

- شفاف‌سازی و حذف عملیات و فعالیت‌های زائد و بین‌بخشی مابین اداره کل حقوقی و معاونت اعتبارات

منابع

- آمار تلفیقی کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان گیلان (۱۳۹۱ و ۱۳۹۲).
- امینی، علیرضا، حقیقت، علی و فاطمه همتی (۱۳۸۹)، "بررسی مطالبات شبکه بانکی استان قزوین"، مجله اقتصادی، شماره‌های ۹ و ۱۰.
- تقی‌نجاج، غلامحسین و حمیدرضا نجف پور کردی (۱۳۹۲)، بررسی و تحلیل علل افزایش مطالبات معوق بانک نمونه و راهکارهای پیشگیری و کاهش آن.
- حاتمی‌یزد، احمد (۱۳۹۳)، "اقتصاد، پول و بانک"، سایت hamshahrionline.ir، ۱ شهریور.
- حسن‌زاده، حبیبی (۱۳۸۹)، "کالبدشکافی مطالبات معوق و راه‌های پیشگیری آن در سیستم بانکی کشور"، نشریه تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۳۰، زمستان.
- روزنامه دنیای اقتصاد (۱۳۹۳)، شماره ۵۶۹۲، سال ۲۰، ۲۱ تیر ماه.
- سایت بانک مرکزی ایران، آیین‌نامه وصول مطالبات سررسید گذشته.
- سایت مرکز آمار ایران.
- شعبانی، احمد و عبدالحسین جلالی (۱۳۹۰)، "دلایل گسترش مطالبات معوق در نظام بانکی ایران و بیان راهکارهایی برای اصلاح آن"، فصلنامه علمی پژوهشی، شماره ۱۱۵.
- وبلاگ کارمند بانک ملی ایران به آدرس <http://5071.blogfa.com/page/motalebat>